

שר החינוך
Minister of Education
وزير التربية والتعليم

ירושלים, כ"ד אייר תשע"ו
01/06/2016
פניה: 16313390
סימוכין: 16313546

לכבוד
חה"כ יעקב מרגי
יו"ר וועדת החינוך, התרבות הספורט
הכנסת
ירושלים - 91950

שלום רב,

הנדון: פרסום ספר האזרחות החדש – ישיבת מעקב
(מסקנות מיום 24.5.16)

קיבלתי בתודה את מסקנות הדיון בנושא שבנדון וברצוני להודות לך על קיום הדיון בנושא חשוב זה. כפי שנמסר לי ע"י גורמי המקצוע במשרדי ניתן בדיון מקום להצגת מגוון העמדות בהתייחס לפרקי הספר ולטקסטים השונים בו - עובדה זו כשלעצמה מעידה על תוכנו של הספר כמזמין ללמידה ולשיח רבגוני פורה ומפרה.

כפי שמסרו נציגי המשרד בדיון - ההחלטה להוציא מהדורה מעודכנת לספר האזרחות - "להיות אזרחים בישראל" הייתה פועל יוצא של עדכון תכנית הלימודים בקיץ תשע"א (2001). הספר עדכן את ספר הלימוד הישן אשר יצא לאור בשנת 2000 ובכלל זה עודכנו התיאורים, העובדות והנתונים אשר השתנו לאורך השנים בעולם ובמדינת ישראל.

הספר מתאר את האתגר המשותף לאזרחיה היהודים ואזרחיה הערבים של המדינה: כיצד לשלב בין חזון המדינה כמדינה יהודית לבין חזונה כמדינה דמוקרטית השייכת לכלל האזרחים החיים בה. הספר נותן לתלמידים ידע ותמונה רחבה על העקרונות והערכים הדמוקרטיים, מבנה החברה הישראלית, אופיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית וזכויות האדם. הספר מעניק לתלמידים כלים אשר יסייעו להם בפיתוח עמדה אישית, באשר לחזונה הרצוי של מדינת ישראל.

הספר מציג את מורכבות הנושאים אשר מעסיקים את החברה הישראלית כיום. בתוך כך, הוא מציף דילמות ונושאים שנויים במחלוקת שהוויכוח לגביהם בחברה הישראלית ובאקדמיה לא הוכרע. הספר מציג גישות שונות בתחומי היהדות, הדמוקרטיה, הליברליזם והלאומיות. הספר עשיר במקורות מסוגים שונים ומציג קשת רחבה של עמדות באקדמיה ובציבוריות הישראלית - בקרב דתיים וחילוניים, ימין ושמאל, ערבים ויהודים וקבוצות שונות בציבוריות הישראלית בתחומי הפוליטיקה, הכלכלה והחברה.

הספר נועד לטפח בקרב התלמידים מחויבות כלפי זכויות האדם בישראל, עקרונות הדמוקרטיה וערכיה, וכלפי זכותו של העם היהודי למדינה יהודית. כמו-כן, הוא נועד לחזק את המכנה המשותף לכלל התלמידים במערכת החינוך, שעתידיים להיות אזרחים בוגרים במדינה.

שר החינוך
Minister of Education
وزير التربية والتعليم

להלן התייחסותי לסוגיות העיקריות שנידונו:

א. **הצגת תפיסות דמוקרטיות ליברליות השומרות על זכויות אדם:** בספר אמירה ברורה לגבי היותה של מדינת ישראל מדינתו של העם היהודי, מדינה דמוקרטית של כל אזרחיה המגינה ושומרת על זכויות כל אזרחיה (דוגמה עמ', 33-34, 53)

בפרק המוקדש לתפיסות דמוקרטיות ליברליות (עמ' 127) מודגש בתחילת הפרק ש"המשותף לכל התפיסות בהן נעסוק הוא היותן ליברליות. כלומר שבכל הנוגע ליחסים שבין היחיד לחברה ומדינה, הן מציבות במרכז את האדם ואת ההכרה בזכותו לקבל החלטות תבוניות עצמאיות. לכן המדינה מחויבת לממש את טובתו, על ידי הבטחת חירויותיו ומימוש זכויותיו, תוך התייחסות שוויונית לכל אזרחיה". יש בפרק דיון נרחב בדמוקרטיה האינדיבידואלית, הרפובליקנית והרב-תרבותית תוך הצגת הביקורת על כל אחת מהן. מטרת הפרק היא לאפשר לתלמידים להכיר את התפיסות הדמוקרטיות הליברליות השונות ועל בסיס הידע וההבנה של היתרונות והחסרונות שלהן לגבש את עמדתם האישית באשר למאפיינים של התפיסה הדמוקרטית הראויה במדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

בפרק י"ט: תרבות פוליטית דמוקרטית מפורטים התנאים לקיומה של תרבות פוליטית דמוקרטית: התנאי הראשון הוא הפנמה של ערכים ליברליים, ובהמשך כיבוד כללי המשחק הדמוקרטיים ומעורבות פוליטית (252).

יצוין, כי הפרק על עיקרון זכויות האדם והאזרח (פרק טו) הוא מהמרכזיים והארוכים בספר. הנושאים: מהי מדינה דמוקרטית ומשטר ופוליטיקה בישראל כוללים 24 מתוך 38 הפרקים בספר. הדיון באופייה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ובשערים בחברה כולל 12 פרקים. לכן לא מובנות הטענות המושמעות כנגד הספר בדבר צמצום מקומו של החינוך לדמוקרטיה ומחויבות לערכיה.

ב. **היחס בין המדינה לאזרחיה הערבים** – יובהר, כי התפיסה שהנחתה את כותבי הספר הייתה של אזרחות משותפת ומחויבות לשוויון. בתחילת הספר בעמודים העוסקים בעקרונות היסוד של מדינת ישראל (עמ' 34-35) נכתב: "רובם המכריע של אזרחי ישראל, היהודים והערבים כאחד מבקשים לקיים יחדיו מדינה דמוקרטית, על יסוד אזרחות משותפת, שוויון זכויות לכל האזרחים, ללא הבדל דת, גזע ומין ושמירה על זכויות האדם והאזרח". לכן הצגת החברה הערבית, הבדואית והדרוזית לתלמידים נעשתה בצמוד להצגת החברה היהודית ולא דרך הפריזמה של השסע.

ניתן להוסיף ולציין, כי בספר שולבו קטעי שירה, הגות וציורים של יוצרים כמו מוחמד דרוויש וסלמאן נטור וקטעים מדברי חוקרים וחברי כנסת ערבים, בדואים ודרוזים זאת לצד קטעי הגות מחקר ועמדה של יהודים.

גם שמו של הפרק המטפל בסוגיה מכונה "אתגר החיים המשותפים" כלומר נקודת המוצא היא האזרחות המשותפת.

שר החינוך
Minister of Education
وزير التربية والتعليم

כל הפרק העוסק ביחסים בין יהודים לערבים במדינה מציג בהרחבה נושאים בהם מתקיים אי שוויון חברתי וכלכלי עם דגש על תחום החינוך והתעסוקה תוך שילוב טבלאות ונתונים מפורטים להצגת הנושא (עמ' 476-474). בפרק מתוארים המאמצים שהמדינה עושה כדי לצמצם את הפערים הללו.

הנושא מוצג כאתגר שהחברה הישראלית חייבת להתמודד עמו ומודגשת אחריותו של כל אזרח לחיים משותפים.

גרסת הספר בערבית עוברת כנדרש התאמה תרבותית.

ג. **חינוך לסובלנות מניעת גזענות וחיים משותפים** - הספר מעודד גישה פלורליסטית כלפי כלל הקבוצות בחברה הישראלית. הדבר בא לידי ביטוי באמירות ברורות נגד גזענות, למשל בעמ' 160 בפרק המוקדש לסובלנות, פלורליזם והסכמיות. בנוסף לכך בפרק על אתגר החיים המשותפים (עמ' 481-483) המסכמים את הפרק ומהווים את אחד השיאים בספר עוסקים בהוקעת הגזענות, באמצעות ניתוח מקרה וקטעי הגות והתבטאויות כנגדה.

ד. **נושא המהפכה החוקתית** - נידון בספר ולא מנקודת מבט חד צדדית, כפי שנטען, אלא מוצגות שתי העמדות בצורה בהירה בעמ' 314-315. מתוך קריאה ניתן ללמוד כי מס' הנימוקים בעד המהפכה החוקתית עולה על הנימוקים שכנגד. זאת ועוד נקודת המוצא של הפרק על הרשות השופטת היא חשיבות השמירה על עצמאותה של הרשות השופטת.

ה. **השסע העדתי** - תכנית הלימודים ביקשה להציג את השסעים המרכזיים בחברה ולהרחיב בשסע הלאומי ובשסע הדתי, שכן לא ניתן להרחיב לגבי כולם. בפרק על השסעים ישנו הסבר על השסע החברתי כלכלי ועל השסע העדתי. הנושא מופיע גם בפרק העוסק בזכויות חברתיות כלכליות (עמ' 199, 461).

היחסים בין עולים לוותיקים והמעבר מגישה של כור היתוך לגישה רב תרבותית הרואה במורשת של העליות והעדות השונות כנכס ובחשיבות של שמירה על התרבויות השונות מובאת במספר מקומות. (עמ' 74, 460, 133) כמו כן, המשטר בישראל ושיטת הבחירות היחסית מדגישים ייצוג מגוון של נציגי ציבור. "מגוון חברי הכנסת מיצג את הפלורליזם בחברה הישראלית... כמוסד המייצג את אזרחי המדינה יש בכנסת, בין השאר, ייצוג ליהודים וערבים, לגברים ונשים, לתושבי אזורים שונים, לוותיקים, לעולים חדשים, לבני עדות שונות, לצעירים ולמבוגרים, לדתיים ולחילוניים" (עמ' 351).

ו. **באשר למפה בעמ' 463** - המפה נערכה על ידי קתדרת חייקין לגאואסטראטגיה באוניברסיטת חיפה ובהיוועצות עם פרופ' ארנון סופר. הקו הירוק מסומן בברור, וברור שאום אל פחאם מצויה בתחומי מדינת ישראל. היא מסומנת בבירור בתוך הקו הירוק והשם כתוב מחוצה לו. זה נעשה מנימוק טכני גרידא, כדי שהכיתוב לא יעלה על סימון הישובים הערביים הסמוכים (בדומה לכתיבת שמה של מדינת ישראל במפות מסיימות בים התיכון, זה לא אומר שהמדינה נמצאת בים).

שר החינוך
Minister of Education
وزير التربية والتعليم

המפה מציגה בבירור ובפירוט רב את הפריסה של הישובים הערביים בתוך הקו הירוק. בולט מאוד הפירוט של פריסת הישובים בתוך הקו הירוק לעומת ציון הערים המרכזית ביהודה ושומרון/הגדה המערבית והערים הפלסטינאיות המרכזיות שמחוץ לקו הירוק מצויות במפה על מנת לא להתעלם מקיומן.

במספר מקומות בספר מוצגת ומוסברת המחלוקת לגבי עתידם של השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים - כך למשל באותו הפרק בו נמצאת המפה בעמ' 467 נכתב שיש מחלוקת עמוקה לגבי "אזורים שנכבשו ביוני 1967 ממלכת ירדן... וזה בא לידי ביטוי כבר באשר להתייחסות להגדרתם של אזורים אלה - שטחים כבושים או שטחים משוחררים. הנושא מוסבר גם בתיאור מפת המפלגות בישראל (עמ' 345).

2. **התקשורת** - פרק לו' בספר דן בהרחבה בנושא של תקשורת ופוליטיקה בישראל. לא מוזכרת בו בשום מקום השתייכות פוליטית לימין או לשמאל של אנשי תקשורת. ישנה התייחסות לביקורת בדבר הטיות שונות באמצעי התקשורת השונים בשל אינטרסים כלכליים או פוליטיים. זה מובא בפסקה על היחלשות השידור הציבורי.

לסיכום - אני חוזר ומודה לך ולחברי הכנסת על גילוי המעורבות והסבת תשומת לבנו למובאות הנ"ל. ככל שתמצאו להעלות בפני הערות נוספות, דלתי פתוחה כתמיד לשמע ולשקול כחלק מהליך השיפור לפני הוצאת המהדורות הבאות וכן במהדורה המקוונת.

חשיפתו של ספר האזרחות המעודכן לצוותי ההוראה תחל היום אחר הצהריים. יתקיימו מפגשי מורים לאזרחות להצגת הספר באזורים שונים בארץ. כנסים אלה יוקדשו להכרות עם הספר וקיום דיון על אופן השימוש בו בכיתות על בסיס מטרות ועקרונות תחום הדעת אזרחות.

בטוחני, כי ספר זה ישמש קרקע לשיח פלורליסטי ויזמין את תלמידי ישראל לחשיבה ודיון והבניית עמדתם האישית על סוגיות שונות הנמצאות על סדר היום הציבורי והאזרחי של המדינה.

בברכה

נפתלי בנט